

РОЗДІЛ IV. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-2-18>

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ВИБІР СТУДЕНТАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ЛЮДЬМ ПОХИЛОГО ВІКУ

Климус Т. М.

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-0954-7275
terif9950@gmail.com*

Козак М. Я.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-8204-110X
m_feyk@yahoo.com*

Ключові слова: *геронтологія, соціальна робота, соціальна послуга, догляд, фахівець із соціальної роботи.*

У статті розглядаються основні фактори впливу майбутніх фахівців із соціальної роботи магістерського року навчання на вибір напрямку фахової роботи з надання соціальної послуги людям похилого віку в Україні. Статтю присвячено питанню ставлення до людей похилого віку як цільової групи соціальної послуги: вони самостійно приймають рішення з вибору вибіркової дисципліни за напрямом «Геронтологія та паліативна допомога», що набуває особливого значення у разі вибору майбутнього напрямку роботи у соціальній сфері. Звернено увагу на те, що важливо мотивувати студентів до залучення до соціальної роботи з людьми похилого віку через заохочення до практичної та волонтерської діяльності в державних та недержавних закладах, які спеціалізуються на наданні соціальної послуги людям похилого віку. Установлено, що на студентів мають вплив у виборі цільової групи гендерні аспекти, а от вікова категорія такої групи не суттєво впливає на вибір майбутніх фахівців із соціальної роботи. Зроблено висновок, що саме практичні дисципліни та залучення студентів до волонтерських проєктів мають вплив на їхній вибір та мотивує до соціальної роботи із людьми похилого віку. Проведено паралель між вибором вибіркової дисципліни та вибраним напрямом студентів-магістрів. Визначено, що розуміння практики соціальної роботи із людьми похилого віку студентами зводиться до денного догляду та комунікації із ними, що суперечить положенню про надання соціальної послуги денного догляду для осіб похилого віку в Україні. Дослідження чітко показало, що потрібно залучати студентів на всіх етапах навчання, але з різним ступенем самостійності і складності до визначення соціальних проблем людей похилого віку та їх вирішення. Підкреслено необхідність введення курсів з геронтології та паліативної допомоги як основних, а не лише вибірових дисциплін.

FACTORS INFLUENCING STUDENTS' CHOICE OF SOCIAL WORK TO PROVIDE SERVICES TO THE ELDERLY

Klymus T. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Sociology and Social Work
Lviv Polytechnic National University
Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0954-7275
terif9950@gmail.com*

Kozak M. Ya.

*Candidate of Biological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Sociology and Social Work
Lviv Polytechnic National University
Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8204-110X
m_feyk@yahoo.com*

Key words: *gerontology, social work, social service, care, social work specialist.*

The article considers the main factors of influence of future specialists in social work, the master's year of study on the choice of the direction of professional work on the provision of social services to the elderly in Ukraine. The article is devoted to the attitude to the elderly as a target group of social services: they independently decide on the choice of elective discipline in the field of gerontology and palliative care, which is especially important when choosing a future direction in social work. Attention is drawn to the fact that it is important to motivate students to engage in social work with the elderly, by encouraging practical and volunteer activities in public and private institutions that specialize in providing social services to the elderly. It was found that students are influenced by gender aspects when choosing a target group, but the age category of this group does not significantly affect the choice of future social workers. It is concluded that it is the practical disciplines and involvement of students in volunteer projects that influences their choice and motivates social work with the elderly. A parallel is drawn between the choice of elective discipline and the chosen direction of master's students. It is determined that the understanding of the practice of social work with elderly people by students is reduced to day care and communication with them, which contradicts the provision on the provision of social day care services for the elderly in Ukraine. The study clearly showed the need to involve students at all stages of learning, but with varying degrees of independence and complexity, in identifying and addressing the social problems of older people. The need to introduce courses in gerontology and palliative care as basic, not just elective subjects, was emphasized.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні люди похилого віку можуть отримувати соціальні послуги у геріатричних пансіонатах/ будинках-інтернатах для осіб похилого віку по всій країні. За даними Міністерства соціальної політики, таких в Україні є понад 90. Однак, на нашу думку, ми не можемо говорити про якість надання соціальних послуг, оскільки це потребує додаткового дослідження, і сама якість може різнитися від регіону до регіону.

Починаючи з 2020 року Міністерство соціальної політики планує провести так звані реформи з метою зміни системи функціонування цих закладів, зокрема говориться про те, що:

– геріатричні пансіонати та інтернати для осіб з інвалідністю повинні відмовитися від підсобних господарств, які здебільшого наявні у них, оскільки люди похилого віку не повинні залишатися поза увагою, а підхід має бути людино-цен-

трований, визначатися та надаватися послуги відповідно до потреб клієнта установи;

- особам похилого віку фахівці (фахівець із соціальної роботи чи інша уповноважена особа/ або мультидисциплінарна команда) визначають потреби, і тоді такі послуги можуть бути отримані у відділеннях стаціонарного догляду, підтриманого проживання, денного догляду та соціальної реабілітації;

- якість надання соціальної послуг повинна контролювати громадська рада, до складу якої входять представники громадських об'єднань, благодійних організацій, волонтери, мешканці закладів та їхні родичі;

- скасувати введені раніше обмеження щодо можливості тимчасово залишити установу, не обмежувати візити близьких та друзів людини похилого віку та не обмежувати прогулянки за межами установи;

- фахівці закладу повинні пройти навчання з питань догляду за особами похилого віку та надання першої медичної допомоги;

- запровадити супервізію для працівників закладів, які надають послуги. Однак залишаються відкритими питання: хто це має бути і яким чином повинна відбуватися супервізія у практичній площині.

Метою і завданням Міністерства соціальної політики є відхід від утримання таких установ, а сприяння системі «гроші за клієнтом», своєю чергою, приведе до конкуренції та здорового ринку в наданні соціальних послуг людям похилого віку [2].

Варто зауважити, що якість надання таких послуг безпосередньо залежить від підготовки фахівців у цій сфері. З огляду на зміни, які планують запровадити на рівні міністерства, вважаємо за доцільне провести наукове дослідження, яке відкриває мотивацію та вибір студентів спеціалізації «Соціальна робота» у такому напрямі.

Аналіз досліджень та публікацій. Науковець А. Скарлах у своїх дослідженнях зазначає, що суспільні стереотипи стосовно людей похилого віку можуть бути відображені у практиці соціальних працівників та у прийнятті соціально-політичних рішень [8; 9]. Професійний ейджізм також може зіграти певну роль, особливо у побудові соціальної роботи з людьми похилого віку як роботи з меншою кваліфікацією. Як зазначає науковець Р. Хугман, практика з людьми похилого віку може не включати стільки прямої «роботи по зміні», як з іншими групами отримувачів соціальної послуги, тому її помилково можна розглядати як «нереальну» форму соціальної роботи [6].

Цікавими для нас є наукові дослідження фахівців, результати яких показують, що «молодий–старий» мають тенденцію розглядатись більш позитивно, аніж «старий–старий», якщо ми

говоримо про надання соціальної послуги особам похилого віку, і те, що до жінок ставляться позитивніше, ніж до чоловіків похилого віку [4]. Проблемою соціальної геронтології цікавилися та досліджували її І. Беленька, Р. Яцемірська та ін.; проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку вивчали В. Бочарова, Л. Виготський, О. Горбушина, І. Зверева, А. Капська, Г. Коваль, С. Кравцов, В. Мірошніченко, П. Павленко, І. Титаренко, Л. Тюття, Є. Холостова, В. Шахрай, М. Шульга.

Мета статті – розкрити фактори, які впливають на вибір студентами спеціалізації «Соціальна робота», зокрема, у нашому дослідженні ми зупиняємося на соціальній роботі з людьми похилого віку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Предмет дослідження – ставлення та зацікавленість студентів – магістрів фаху «Соціальна робота» до роботи з людьми похилого віку.

Методологічною основою дослідження стали: вчення про конкретно-історичний та діалектичний характер соціальних відносин; гуманістичні засади організації взаємин людей у цивілізованому суспільстві; педагогічні ідеї, закладені у теоріях старіння; загальні підходи до педагогічного моделювання. У дослідженні використовувалися гуманістичні ідеї про національні та загальнолюдські цінності як основи соціального становлення людини. На сьогодні в Україні люди похилого віку можуть отримувати соціальні послуги у гериатричних пансіонатах/ будинках-інтернатах для осіб похилого віку по всій країні. За даними Міністерства соціальної політики, таких в Україні є понад 90. Однак, на нашу думку, ми не можемо говорити про якість надання соціальних послуг, оскільки це потребує додаткового дослідження, і сама якість може різнитися від регіону до регіону.

Апробацією інструментарію програми дослідження є випускники м. Львова за напрямом «Соціальна робота» рівня магістр. Вибірка включала студентів 2021 року випуску соціальної роботи. Обмеженням для дослідження є той факт, що дослідження проводилося з однією групою студентів, оскільки на 2021 рік наявна лише одна група випускників, які завершили навчання магістерської програми в одному університеті, а отже, вибірка була порівняно невеликою.

Дані були зібрані за допомогою анкети для самостійного заповнення, що включала переважно запитання із вибором.

Дві залежні змінні, які були нами розглянуті і на які будемо посилатися в нашій роботі, це:

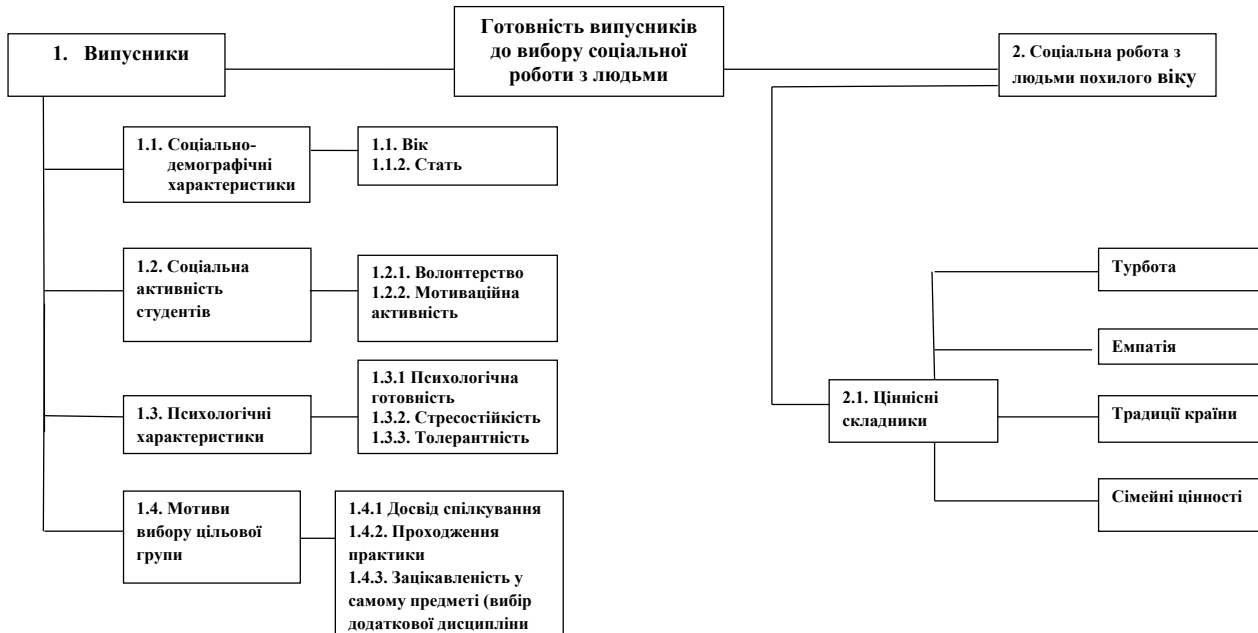
1. Ставлення до груп людей похилого віку, тобто ставлення до жінок 65–74 років; чоловіків 65–74 років; жінок 75 років і чоловіків 75 років і старших.

Ця змінна була виміряна нами за допомогою семантичної шкали Лайкерта, розробленої Сандерсом, Монтомгері, Пітменом і Балкуеллом (1984). У цій шкалі респондентам було запропоновано обвести оцінку від 1 до 5, де 1 дорівнює позитивному атрибуту, а 5 дорівнює відповідному

негативному атрибуту. Наприклад, 1 = щасливий, 5 = сумний (Середня точка 3 є нейтральною).

2. Інтерес до роботи з людьми похилого віку; виміряно нами за 5-бальною шкалою, де 1 = ніколи не хоче працювати зі людьми похилого віку і 5 = однозначно хоче працювати з такою цільовою групою.

Операціоналізація і концептуалізація понять

18 респондентів заповнили анкету із загальної кількості 23 студенти останнього четвертого курсу. Одна людина відмовилася заповнювати.

Середній вік вибірки становив 21 рік; наймолодшому – 20 років, найстаршому – 25 роки. Усі респонденти – жіночої статі.

Результати опитування

	Повністю згоден	Погоджуюся	50/50	Не погоджуюся	Зовсім не погоджуюся
1. Мене цікавить соціальна робота з людьми похилого віку	5	4	3	2	1
2. Не залежно від того, чи планую я працювати із людьми похилого віку, я виберу вибіркові дисципліни з геронтології	0	1	3	4	10
3. Попередній досвід спілкування з людьми похилого віку має вплив на мій вибір напряму соціальної діяльності	5	3	4	6	0
4. Я вибрав місце практики ЛТЦ, оскільки планую працювати з людьми похилого віку	1	2	3	6	6
5. Я вважаю, що людям похилого віку потрібен якісний догляд та спілкування, а це не є сферою соціальної роботи	6	5	4	2	1
6. Я надаю переваги праці із жінками похилого віку 65–74	2	4	5	5	2
7. Я надаю переваги праці із жінками похилого віку 75 і старших	1	2	5	5	5
8. Я надаю переваги праці із чоловіками похилого віку 65–74	1	1	3	5	8

	Повністю згоден	Погоджуюся	50/50	Не погоджуюся	Зовсім не погоджуюся
9. Я надаю переваги праці із чоловіками похилого віку 75 і старших	0	1	3	5	9
10. Стать і вік не мають значення для мене	0	1	2	5	10
11. Я вважаю, що моя соціальна активність впливає на вибір цільової групи	8	7	2	1	0
12. Я вибрав вибіркові дисципліни з основи геронтології, оскільки планую працювати з людьми похилого віку	2	1	6	5	4
13. Я вибрав вибіркові дисципліни з паліативної допомоги, оскільки планую працювати з людьми похилого віку	1	0	0	13	4

Щодо ставлення складена оцінка (де 5= найбільш позитивні та 1= найбільш негативні), студенти мали більш позитивне ставлення до літніх жінок (трохи більше $\frac{1}{4}$ студентів), ніж до літніх чоловіків, а також були більш позитивними до 65–74-річних менше половини, ніж становила вікова категорія 75 плюс. Також студенти зазначили, що стать і вік людини похилого віку має вплив на їхній вибір з такою категорією клієнтів. Про це свідчить медіана, де половина студентів зазначила, що такі це має для них категоричне значення, аніж сам досвід спілкування з людьми похилого віку, як ми виявили у ході аналізу. «Я вважаю, що людям похилого віку потрібен якісний догляд та спілкування, а це не є сферою соціальної роботи», де серед студентів позитивну відповідь дали більше половини студентів і лише 3 вважають, що це не так. Зазначимо, що це відзначили студенти, які зацікавлені у наданні соціальної послуги людям похилого віку, проходили практику та вибирали вибіркову дисципліну відповідного напрямку.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Слід зазначити, що подібний стереотип сприйняття людей похилого віку досить поширений серед фахівців соціальної сфери, і, що особливо важливо, серед студентів-магістрів соціальної роботи. Це дослідження показало, що фактори впливу на вибраний напрям

у соціальній роботі безпосередньо пов'язаний із наповненням навчальної дисципліни, її практичним складником, а саме визначеними критеріями завдань, методів роботи із людьми похилого віку. Дослідження показало, що студенти розуміють соціальну роботу із людьми похилого віку як бесіду та догляд. Безпосередній зв'язок пробігає і між практичною діяльністю студентів та їхнім вибором подальшого розвитку у цій сфері. Взаємозв'язок навчальної та практичної діяльності, що здійснюється з урахуванням особистісно орієнтованого та індивідуально-диференційованого підходів, дасть можливість майбутнім фахівцям із соціальної роботи співвіднести отримані знання з наявним соціальним досвідом, розвинути емоційне ставлення до соціальної роботи, сформувані базові соціальні цінності. Отже, самостійна діяльність студентів проходитиме як вид самореалізації майбутнього фахівця. Як показали результати, гендерні аспекти впливають на вибір студента, оскільки більшість бажають надавати послуги жінкам похилого віку.

Усе це підтверджує актуальність організації роботи вишів у співпраці з геронтологічними установами різного типу, спрямованої на формування толерантного, ціннісного ставлення до осіб похилого віку та готовності до професійної діяльності з цією категорією осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні / Міністерство соціальної політики України. Січень 2018. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> (дата звернення: 15.04.2022).
2. Доповідна записка Міністерству соціальної політики України, Міністерству фінансів України щодо підготовки концепції реформування механізмів фінансування соціальних послуг. URL: <http://fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=132> (дата звернення: 10.04.2022).
3. Сопко Р.І. Потреби людей похилого віку: теоретико-методологічні підходи до дослідження і проблеми реалізації. *Наукові праці*. 2014. Т. 244, Вип. 232. С. 115–119.
4. Annie Townsend. Preparing Students for Complex Humanitarian Contexts. *Journal of Social Work Education*. 2021. P. 78–89.
5. An Integrated Model of Co-ordinated Community-Based Care. URL: https://www.researchgate.net/publication/264644388_An_Integrated_Model_of_Co-ordinated_Community-Based_Care (дата звернення: 24.03.2022).

6. Hugman R. (2000). Older people and their families: Rethinking the social work task? *Australian Social Work*. 2000. No. 53(1). Pp. 3–8.
7. Shier G., Ginsburg M., Howell J., Volland P., & Golden R. Strong social support services, such as transportation and help for caregivers, can lead to lower health care use and costs. *Health Affairs (Project Hope)*, 2013. No. 32, Pp. 544–551. DOI: 10.1377/hlthaff.2012.0170.
8. Scharlach A., Graham C., & Berridge C. Evaluation of the ElderHelp Concierge Club. Berkeley, CA : University of California, Center for the Advanced Study of Aging Services. 2012, October.
9. Scharlach A., Graham C., & Lehning, A. The “village” model: A consumer-driven approach for aging in place. *The Gerontologist*, 2012. No. 52, pp. 418–427.

REFERENCES

1. Demografichni tendenciji v Ukrajinu potrebujutj kompleksnogho pidkholdu na derzhavnomu rivni / Ministerstvo socialjnoji polityky Ukrainy. Sichen 2018. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> (Last accessed: 15 April 2022).
2. Dopovidna zapyska Ministerstvu socialjnoji polityky Ukrainy, Ministerstvu finansiv Ukrainy shhodo pidghotovky koncepciji reformuvannja mekhanizmiv finansuvannja socialjnykh posluh. Retrieved from: <http://fisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=132> (Last accessed: 10 April 2022).
3. Sopko, R.I. (2014). *Potreby ljudej pokhylogho viku: teoretyko-metodologichni pidkhody do doslidzhennja i problemy realizaciji*. Naukovi praci. T. 244, Vyp. 232. S. 115–119.
4. Annie Townsend (2021). Preparing Students for Complex Humanitarian Contexts. *Journal of Social Work Education*. Pp. 78–89.
5. An Integrated Model of Co-ordinated Community-Based Care. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/264644388_An_Integrated_Model_of_Co-ordinated_Community-Based_Care (Last accessed: 24 March 2022).
6. Hugman, R. (2000). Older people and their families: Rethinking the social work task? *Australian Social Work*. 53(1): Pp. 3–8.
7. Shier, G., Ginsburg, M., Howell, J., Volland, P., & Golden, R. (2013). Strong social support services, such as transportation and help for caregivers, can lead to lower health care use and costs. *Health Affairs (Project Hope)*, 32, 544–551. DOI: 10.1377/hlthaff.2012.0170.
8. Scharlach, A., Graham, C., & Berridge, C. (2012, October). Evaluation of the ElderHelp Concierge Club. Berkeley, CA: University of California, Center for the Advanced Study of Aging Services.
9. Scharlach, A., Graham, C., & Lehning, A. (2012). The “village” model: A consumer-driven approach for aging in place. *The Gerontologist*, 52, Pp. 418–427.